

Διαδραματίζοντας έναν ρόλο

Ποιο είναι το σημείο στόχευσής μου σε σχέση με το συμπόσιο των αναλυτών;¹ Αυτό το σημείο είναι επίσης ένα ερωτηματικό, με βάση το οποίο μπορούμε να εκτιμήσουμε ακριβέστερα το ζήτημα, καθώς για παράδειγμα αρνούμαι ότι είμαι θυμωμένος με τους αναλυτές. Καθώς μου έκαναν αυτή τη βδομάδα το παράπονο ότι, εν τέλει, έμοιαζε σα να σας κακομεταχειριζόμουν – με την ανησυχία πως δεν πολήξεραν πού θα σταματούσε αυτό ή τι θα γλύτωνε από τούτη την κακομεταχείριση. Θεωρώ επομένως απαραίτητο να αναδείξω το σημείο επερώτησης και το σημείο στόχευσής μου, θέλοντας να φανερώσω αυτό που διακυβεύεται σε τούτη την υπόθεση: μια επιχείρηση να διαφυλαχθεί η ψυχανάλυση μέσα στον πολιτισμό. Ιδού τι έχει σημασία και τι μας ανησυχεί.

Καλή όρεξη!

Τι τρώμε λοιπόν στο συμπόσιο των αναλυτών; Αυτό πρόκειται να μάθουμε. Τρώμε το έργο του Φρόιντ και τον λόγο του Λακάν, δηλαδή τα μασάμε. Το φροϋδικό έργο είναι εκείνο ενός ανθρώπου που έζησε και πέθανε. Το έργο και η εργασία του ανθρώπου εκείνου εξασφάλισαν στην ψυχανάλυση πρώτα απ' όλα την ύπαρξή της, και έπειτα, ως τις μέρες μας, σεβασμό, υπόληψη και, ως προσθέσουμε, εμπιστοσύνη – και αυτό κάνει έναν μεγάλο αριθμό ανθρώπων, σε πολλές χώρες, να απευθύνονται σε άλλους που αποκαλούνται αναλυτές, προκειμένου να εισέλθουν στην αναλυτική εμπειρία, για να κάνουν μια ανάλυση. Ο Φρόιντ δημιούργησε τον χώρο όπου η ψυχανάλυση μπόρεσε να ασκηθεί από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ο λόγος του Λακάν διατήρησε ανοιχτό αυτό τον χώρο, αυτός ήταν ο σκοπός του. Ειδικά στην χώρα μας, αλλά όχι μόνο, ο λόγος του Λακάν κατόρθωσε ακόμα και να διευρύνει τον χώρο όπου ασκείται η ψυχανάλυση.

Χάρη σε αυτή την εργασία για επινόηση γνώσης, η ψυχανάλυση συνέχισε, όπως το λέει ακόμα και ο Λακάν, να *υπερέχει* στην αγορά των γνώσεων. Αυτή η συσσωρευμένη εργασία επιτρέπει σε άτομα που αυτοαποκαλούνται ψυχαναλυτές – δεν τους υποτιμώ αποκαλώντας τους έτσι, καθώς ψυχαναλυτής είναι κάποιος που αυτοαποκαλείται ψυχαναλυτής – να μπορούν ενίοτε να το παίζουν δανδήδες λέγοντας «αυτή η δουλειά, είναι πολύ λίγη για μένα!» Γιατί θα έπρεπε ένας ψυχαναλυτής να εργάζεται

¹ Δημοσιεύτηκε ως: Jacques-Alain Miller, « Jouer la partie », *La Cause du Désir*, 2020/2 No 105, pp. 17-29. Πρόκειται για απόσπασμα από τις σεμιναριακές παραδόσεις του έτους 1990 υπό τον γενικότερο τίτλο «Λακανικός προσανατολισμός: το συμπόσιο των αναλυτών».

για την ψυχανάλυση; Γιατί θα έπρεπε να συνεργάζεται με άλλους για την ψυχαναλυτική γνώση;

Μονάχα η εργασία του παρελθόντος επιτρέπει σήμερα στην ψυχανάλυση να μετράει έναν μεγάλο αριθμό δανδήδων που φτύνουν τους φιλόπονους. Αυτό αναδεικνύει εκείνο που μπορούμε να αποκαλέσουμε κίνδυνο που ήδη διαγράφεται για την ψυχανάλυση: την έλλειψη πίστης από πλευράς αναλυτών στην εργασία για την ψυχανάλυση. Αυτό μπορεί να προέρχεται από ένα αίσθημα συντριβής από την γνώση που έχει ήδη συσσωρευτεί στην ψυχανάλυση, από το αίσθημα ότι όλα έχουν ήδη ειπωθεί και από τη δυσκολία να γίνουν νέες επεξεργασίες στον τομέα αυτό. Μπορεί επίσης να συνδέεται με το συναίσθημα μιας έλλειψης αναγνώρισης εκ μέρους του κοινωνικού περιγυρου για αυτή τη γνώση, ή επίσης με το αίσθημα ότι η ψυχανάλυση θα διαρκέσει για πάντα – το να κάνουν οι ψυχαναλυτές τους δανδήδες, τους μορφοποιούς, τους υβριστές, ή το να γίνονται θέαμα δεν θα έχει καμία επίπτωση, σκέφτονται, σε αυτό τον χώρο που διάνοιξε ο Φρόιντ και διατήρησε ο Λακάν. Με άλλα λόγια, μπορούν να συνεχίσουν κάνουν τους καραγκιόζηδες μέχρι το τέλος του χρόνου (στο βαθμό που σκέφτονται το τέλος του χρόνου...) Ταιριάζει πολύ στο δανδή να λέει: «Μετά από μένα, το χάος! Αυτό θα διαρκέσει τόσο, όσο διαρκώ εγώ!» Το ουσιώδες λοιπόν είναι το εξής: η επιμονή των ψυχαναλυτών να υποβαθμίζουν την ψυχανάλυση.

Υποβάθμιση

Μια νέα φλέβα μοιάζει να έχει ανοίξει στα μέσα επικοινωνίας, μόνο που φαίνεται ότι είναι προορισμένη ακριβώς να επιτρέπει στους ψυχαναλυτές να υποβαθμίζουν την ψυχανάλυση. Μπορούμε να αγαλλόμαστε για το κοινό που έχει σήμερα η ψυχανάλυση, το οποίο, για όσους μπορούν να θυμηθούν, έρχεται σε αντίθεση με την γενική αδιαφορία που η ψυχανάλυση συναντούσε πριν από εικοσιπέντε χρόνια. Η ψυχανάλυση έχει γίνει μια δημόσια υπόθεση, πρέπει να το λάβουμε υπ' όψη.

Στον πολιτισμό σήμερα, ό,τι είναι δημόσιο αντιμετωπίζεται με όρους εικόνας, όρους *look*, όρους γνώμης – γνώμης την οποία κατευθύνουν, δηλαδή σμιλεύουν, τα ισχυρά μέσα. Η γνώμη, η δόξα των Ελλήνων, έχει για μας σήμερα μια άκρως εγκυμονούσα παρουσία, μια εντελώς νέα πυκνότητα. Σε αυτήν έχουμε εισαγάγει τον αριθμό, τον υπολογισμό, την επιστημονική γνώση. Η *επιστήμη* έχει πάρει τον έλεγχο της δόξας, την οποία αποκωδικοποιούμε. Αποκωδικοποιούμε τη γνώση που θα υπέθαλπε το πραγματικό της γνώμης.

Αν αυτό που εμπίπτει στην κατηγορία του δημόσιου αντιμετωπίζεται στις μέρες μας με όρους εικόνας και γνώμης, το να παρουσιάζεται στο κοινό μια αξιοθρήνητη εικόνα των ψυχαναλυτών προφανώς δεν είναι χωρίς μόνιμες συνέπειες. Δεν μπορεί να είναι

χωρίς επιπτώσεις στον χώρο που μένει ανοιχτός στην άσκηση της ψυχανάλυσης. Θα ήταν σα να πιστεύαμε στον Άγιο Βασίλη – ο Λακάν έλεγε ότι *όλοι πιστεύουν στον Άγιο Βασίλη* – αν πιστεύαμε ότι η άσκηση της ψυχανάλυσης θα διαρκέσει εσαεί, ακόμα κι αν οι ψυχαναλυτές συνεχίζουν κατ' αυτό τον τρόπο. Επομένως, καλή όρεξη!

Μπροστά σε αυτή τη γενική κίνηση υποβάθμισης και αναπαλαίωσης της ψυχανάλυσης, πιστεύω ότι δεν είναι καταχρηστικό να ενθαρρύνουμε μια *επιστροφή στο Λακάν*. Ήμουν πάντα καχύποπτος απέναντι σε αυτή την έκφραση που μου φαινόταν γελοία, όντας σφυρηλατημένη σε συμμετρία προς εκείνη της δικής του *επιστροφής στον Φρόιντ*. Αποτελούσε απόδειξη ελλιπούς επινοητικότητας το να επιζητείς πάση θυσία να επαναλάβεις το Λακάν βάζοντας το όνομά του στη θέση εκείνου του Φρόιντ σε αυτή την διατύπωση.

[...]

Αν η υποβάθμιση της εικόνας του ψυχαναλυτή (και κατ' επέκταση της άσκησης της ψυχανάλυσης) επεκτείνεται, τότε μπορούμε να σκεφτούμε ότι εκείνοι που διαβάζουν τις εφημερίδες, παρακολουθούν τηλεόραση, ακούνε ραδιόφωνο, βλέπουν την βούλησή τους να επιχειρήσουν μια ψυχανάλυση να επηρεάζεται. Αυτό είναι πολύ εντονότερο με την ψυχανάλυση, παρά όταν αφορά μια επιστήμη όπως η μοριακή βιολογία. Ίσως υπάρχουν κάποιοι που λένε: «δεν θα γίνω μοριακός βιολόγος, όταν βλέπω πώς συμπεριφέρονται». Είναι πιθανό. Εξάλλου, στις Ηνωμένες Πολιτείες έχει διαπιστωθεί απογοήτευση ενός τμήματος της νεολαίας για κάποιους κλάδους της βασικής ή της εφαρμοσμένης έρευνας. Αλλά, εν πάση περιπτώσει, αυτό είναι κάτι που φαίνεται ότι είχε να κάνει κυρίως με τους χειρισμούς της Γουώλ Στρητ - άρα δεν επρόκειτο κατ' ανάγκη για έναν λόγο ηθικό.

Όταν σχολίαζα την υποβάθμιση της ψυχανάλυσης σε γενικές γραμμές (και χωρίς να αναφέρω νόστιμες λεπτομέρειες), αναφέρθηκα στην πιθανή νομιμότητα μιας *επιστροφής στον Λακάν*, έκφραση σε σχέση με την οποία είχα πάντοτε τις επιφυλάξεις μου. Όμως, μου φαίνεται πλέον δικαιολογημένη προκειμένου για την ψυχαναλυτική υπόθεση, για την υπεράσπιση αυτής της έννοιας και για την υπεράσπιση της ίδιας της αναλυτικής υπόθεσης· παραδόξως, η μέριμνα για αυτήν και η θέση της μοιάζουν να είναι κάπως συγκεχυμένες για τους σημερινούς ψυχαναλυτές. Είναι σα να έχουν χάσει το αίσθημά τους. Έχουν χάσει το αίσθημα της επείγουσας ανάγκης να την υπερασπιστούν. Αντιθέτως, έχω την αίσθηση ότι κατά τα πρώτα χρόνια της ψυχανάλυσης – τον καιρό του Φρόιντ και των πρώτων του μαθητών –, είχαν το πολύ ζωηρό αίσθημα ότι υπήρχε μια αναλυτική υπόθεση και ότι η εν λόγω υπόθεση δεν ζούσε από μόνη της, αλλά χρειαζόταν τους ψυχαναλυτές για να υπάρχει.

Αυτή η ψυχαναλυτική υπόθεση αφορά, από την μία πλευρά, την αναλυτική θεραπεία (η επιθυμία του αναλυτή είναι αδιανόητη χωρίς την σύνδεσή της με την αναλυτική υπόθεση), και από την άλλη πλευρά, την παρουσία της ψυχανάλυσης μέσα στον κόσμο. Κατανοούμε ότι, για έναν αναλυτή, μπορεί να είναι δύσκολο να σκεφτεί την ψυχανάλυση, καθώς η εμπειρία του είναι εκείνη μιας θεραπείας και έπειτα άλλης μιας και ακόμα μιας, έχοντας ξεκινήσει από την δική του. Με βάση αυτή τη σειρά, ο αναλυτής μπορεί να απορρίψει ως έννοια καθολική και άχρηστη την έννοια της ψυχανάλυσης. Και πράγματι, γιατί να μην πούμε ότι αν δεν υπάρχει ψυχαναλυτής, ούτε ψυχανάλυση υπάρχει;

Το σχέδιο Λακάν

Η *επιστροφή στον Λακάν*, την οποία ανέφερα, είναι επιστροφή στην έννοια που εμφανίζεται στην «Ιδρυτική Πράξη» του, έννοια ενός «*καθήκοντος που αναλογεί στην ψυχανάλυση μέσα στον κόσμο μας*». Και μόνο η αναφορά αυτής της φράσης ηχεί σαν μια κριτική στους ψυχαναλυτές. Στη συναυλία που ακούμε σήμερα, αν βρισκόταν κάποιος να πει ότι μέσα στον κόσμο μας αναλογεί στην ψυχανάλυση ένα καθήκον, θα έμοιαζε να είχε πέσει από άλλο πλανήτη. Αυτό το λέω για όσους διαβάζουν τις εφημερίδες, και όχι για όσους ανοίγουν την τηλεόρασή τους, καθώς εγώ δεν έχω τηλεόραση, αν και μερικές φορές μού περιγράφουν κάποιες εκπομπές.

Ιδού πώς μπορεί κατ' αρχάς να τεθεί νόμιμα το ζήτημα: ποιους ψυχαναλυτές θέλουμε; Ποιους ψυχαναλυτές έχει ανάγκη η ψυχανάλυση προκειμένου να αναλάβει το καθήκον που της αναλογεί μέσα στον κόσμο, αν βέβαια ετούτο υπάρχει, αν μπορούμε να δώσουμε ένα νόημα σε αυτό το καθήκον; Ποιους ψυχαναλυτές έχει ανάγκη απλά και μόνο για να υπάρχει, για να συνεχίσει να υπάρχει; Διότι, με τους υπάρχοντες ψυχαναλυτές, τα σημάδια είναι ότι η ψυχανάλυση θα ήταν δυνατό να σβήσει. Εν πάση περιπτώσει, κάποιος φαίνεται ότι κάνουν ευχαρίστως αυτή τη σκέψη. Βλέπουμε τελευταία να αναδύεται ένα αρκετά καινούριο είδος αναλυτή, ο οποίος, δυνάμει του τίτλου του και της ανακήρυξής του σε αναλυτή, προσκαλεί τα πλήθη να απομακρυνθούν από την ψυχανάλυση ή να την θεωρήσουν ως μία θεραπεία ανάμεσα σε άλλες, και μάλιστα από τις λιγότερο ακριβές, όχι από τις πιο δαπανηρές. [...] Μη φανταστείτε ότι θέλω είμαι σε θέση να λέω ότι οι ψυχαναλυτές είναι ανάξιοι της ψυχανάλυσης. Κάτι τέτοιο θα ήταν εντελώς άχρηστο, διότι η ψυχανάλυση έχει ανάγκη τους ψυχαναλυτές για να υπάρχει, δηλαδή να υπάρχει εκτός του κόσμου των ιδεών.

Οπότε, θέλουμε ψυχαναλυτές, αλλά ποιους; Μην φανταστείτε ότι πρόκειται για δική μου επινόηση. Σελίδα 484 των *Γραπτών* του Λακάν, ένα κείμενο με τίτλο «Κατάσταση της ψυχανάλυσης το 1956» δείχνει πια ήταν τα σχέδια της IPA για την ψυχανάλυση στην Γαλλία. Όταν η IPA άνοιξε στο Παρίσι το πρώτο ψυχαναλυτικό ινστιτούτο,

ένας εκ των υπευθύνων του είχε διακηρύξει ότι αποστολή τους ήταν να παραγάγουν «εκατό μέτριους ψυχαναλυτές». Ο Λακάν αναφέρει αυτή τη φράση στη σελίδα 491 των *Γραπτών*. Αγνοώ αν τα κατάφεραν. Ξέρω μόνο ότι σήμερα είναι τετρακόσιοι, αλλά δεν γνωρίζω αν, με τον μεγάλο αριθμό, κατάφεραν να διατηρήσουν την εγγυημένη ποιότητα μετριότητας που ήταν η φιλοδοξία τους. Αλλά ας μην ασκούμε πολεμική για μια εποχή που τώρα πια είναι αρκετά μακρινή. Τον Λακάν κανείς δεν τον θεωρούσε μετριότητα, αλλά αναμφίβολα υπήρχαν πολλοί που δεν ήθελαν να τον θεωρούν ψυχαναλυτή. Στη διάρκεια μιας κάπως έντονης ανταλλαγής απόψεων, μπορούμε να φανταστούμε για παράδειγμα κάποιον να αναφωνεί: «προτιμώ 100 μέτριους αναλυτές, παρά έναν λαμπρό και αυθεντικό όπως εσείς!» Ιδού λοιπόν μια βούληση που μας έδωσε τετρακόσιους αναλυτές στη Γαλλία και τέσσερις χιλιάδες στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Απέναντι στο σχέδιο της IPA βρίσκεται το σχέδιο Λακάν. Το σχέδιο της IPA ήταν ένα σχέδιο για την παραγωγή επαγγελματιών που δεν θα έβλεπαν πέρα από το επάγγελμά τους, που θα τους αρκούσε, όπως έχω πει, να γυρνάνε τη μανιβέλα της δουλειάς τους, χωρίς να τους απασχολεί το καθήκον που αναλογεί στην ψυχανάλυση μέσα στον κόσμο. Υποθέτω πως ο μέτριος ψυχαναλυτής είναι εκείνος που δεν πάει να κοιτάξει και πολύ μακριά τα συμφραζόμενα και τον ορίζοντα της άσκησης της ψυχανάλυσης. Ε λοιπόν, σε σχέση με αυτό, έχουμε το σχέδιο Λακάν, το σχέδιο του Λακάν για την παραγωγή ψυχαναλυτών.

Αυτό το σχέδιο δεν διατυπώθηκε απλώς το 1956, περίμενε το 1964 και έπειτα το 1967 για να επιβληθεί. Ήταν ένα σχέδιο διαφύλαξης της ψυχανάλυσης. Όπου βλέπουμε τον πρόδρομο: Ο Λακάν δεν έχει διαβάσει τις τελευταίες εφημερίδες, αφού έχει πεθάνει εδώ και λίγο καιρό, αλλά βλέπουμε καθαρά πώς το είχε προβλέψει. Δεν του δίνουμε υπερβολικά πολλά εύσημα αν πιστεύουμε ότι είχε προβλέψει έναν ορισμένο αριθμό δυσκολιών. Την εποχή εκείνη δεν το καταλαβαίναμε πολύ καλά, διότι βρισκόμασταν στην αυγή μιας σημαντικής αύξησης του αριθμού των ψυχαναλυτών και μιας αρκετά γρήγορης επέκτασης του πεδίου άσκησης της ψυχανάλυσης. Ο Λακάν είχε προβλέψει αυτό που συναντάμε τώρα, αυτό που έχουμε μπροστά στις μύτες μας.

Αυτή η πρόβλεψη του επέτρεπε να γράφει το 1967, σαν κάτι αυτονόητο, το εξής: *όταν η ψυχανάλυση θα έχει παραδώσει τα όπλα μπροστά στα αυξανόμενα αδιέξοδα του πολιτισμού μας*. Με τον τρόπο αυτό, ο Λακάν στηρίζεται στο προαίσθημα του Φρόνιτ και παραπέμπει στην *Δυσφορία στον πολιτισμό*. Αυτή τη δυσφορία, την οποία ο Φρόνιτ αντιλαμβανόταν μέσα στον πολιτισμό, ο Λακάν την αποκαλεί «τα αυξανόμενα αδιέξοδα του πολιτισμού μας». Αυτό του επέτρεπε να προφητεύσει ότι οι υποδείξεις των *Γραπτών* θα ληφθούν υπόψη ακριβώς τη στιγμή που η ψυχανάλυση θα αφοπλι-

στεί. *Από ποιον;* Ερωτηματικό. Ο προφητικός του τόνος δεν έφτασε μέχρι το σημείο να δώσει τα ονόματα.

Το ζήτημα του τέλους της ψυχανάλυσης ήταν ανοιχτό από αρκετά παλιά, χωρίς εμείς να το έχουμε αντιληφθεί. Βλέπω μόνο όφελος και ενδιαφέρον στο να το θέσω. Είναι αρκετά αξιοσημείωτο ότι ο Λακάν το είχε διατυπώσει το 1964 και το 1967, στην αυγή μιας αύξησης, όπως έλεγα. Αυτό δεν σημαίνει ότι είναι κάτι άμεσο, ούτε ότι δεν ξέρουμε τι να κάνουμε. Σημαίνει ότι η ίδια η ύπαρξη της ψυχανάλυσης στους κόλπους των αδιεξόδων του πολιτισμού δεν είναι αυτονόητη. Κατά συνέπεια, για να διαρκέσει, χρειάζονται ψυχαναλυτές που να είναι επαρκώς προσανατολισμένοι να βοηθήσουν σε αυτό, να συμβάλουν σε αυτό – όχι μόνο για να αντιταχθούν σε ό,τι, μέσα στον πολιτισμό, θα έτεινε να σβήσει την ψυχανάλυση, αλλά εξίσου για να εξετάσουν τι θα μπορούσε εξίσου να την αποζητάει, να την έχει ανάγκη (και τι επίσης δεν αποκλείεται από αυτήν).

Αυτό απαιτεί μια εκτίμηση των αδιεξόδων του πολιτισμού. Απαιτεί να δομήσουμε αυτά τα αδιέξοδα, να προσανατολιστούμε όσο καλύτερα γίνεται σε σχέση με αυτά, να κάνουμε με αυτά όσο καλύτερα τεχνάσματα μπορούμε, να κάνουμε την ευχαρίστηση να διαρκεί, αρκετά τουλάχιστον ώστε να μπορούμε να μεταδίδουμε την ψυχανάλυση σε άλλους. Αντί για αυτό, πολλοί ψυχαναλυτές δίνουν την εντύπωση ότι δεν τους νοιάζει καθόλου να μεταδώσουν την ψυχανάλυση στις επόμενες γενιές. Θεωρούνται ψυχαναλυτές – δεν θα αρνηθώ ότι είναι – επί τη βάση μιας εκπαίδευσης που έλαβαν στην εποχή του Λακάν και, έκτοτε, μοιάζουν εντελώς αδιάφοροι για την μετάδοση της ψυχανάλυσης. Έχουμε έτσι την ευκαιρία να αναλογιστούμε επιτέλους το συμπόσιο των αναλυτών με σοβαρότητα, αν το κάνουμε έχοντας στο φόντο το τέλος της ψυχανάλυσης. Οι ερωτήσεις που μπορούμε να θέσουμε στους εαυτούς μας, η ίδια μας η θέση στην ιστορία, αποκτούν πολύ περισσότερο ενδιαφέρον αν παραδεχτούμε ότι το ζήτημα του τέλους της ψυχανάλυσης είναι ανοιχτό.

Αέναη κίνηση

Ποια ήταν η φροϋδική θέση πάνω σε αυτό το ζήτημα; Η θέση του Φρόιντ – που η μέριμνά του ήταν να τοποθετήσει την ψυχανάλυση σε σχέση προς τον πολιτισμό – είχε ως θεμέλιο την ιδέα μιας αντινομίας ανάμεσα στον πολιτισμό και την ψυχανάλυση. Είναι εκπληκτικό ότι αυτές τις θέσεις τις αναπτύσσει στη δεκαετία του 1930, όταν η ψυχανάλυση ήταν στην αυγή μιας ασυνήθιστης αύξησης. Τα ομορφότερα χρόνια της ψυχανάλυσης, σε ό,τι αφορά την επέκτασή της, επρόκειτο να έρθουν. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι ο Φρόιντ θα ανέπτυξε αυτό που, μέσα στον σύγχρονο πολιτισμό, επρόκειτο να προκαλέσει μια ευνοϊκή, ενίοτε ενθουσιώδη, υποδοχή της ψυχανάλυσης – σκέφτομαι τις Ηνωμένες Πολιτείες αμέσως μετά τον πόλεμο. Και όμως,

δεν είναι αυτή η θέση του Φρόιντ, θέση που θεμελιώνεται στο προαίσθημα μιας αντινομίας ανάμεσα στην ψυχανάλυση και τον πολιτισμό και, συγχρόνως, στην ιδέα ότι η ψυχανάλυση προσφέρει μια διέξοδο από τη δυσφορία μέσα στον πολιτισμό.

Πώς δομούνται η οδός του πολιτισμού και εκείνη της ψυχανάλυσης σύμφωνα με τον Φρόιντ; Ο Φρόιντ χαρακτηρίζει την οδό του πολιτισμού μέσω του υπερεγώ. Για εκείνον, η οδός του πολιτισμού σημαδεύεται από την ηθική του υπερεγώ, που είναι μια θεραπευτική απόπειρα εντός του πολιτισμού. Η ηθική του υπερεγώ είναι μια θεραπευτική που έχει ως αρχή της αυτό που μπορούμε να μεταφράσουμε με το *υπαναχωρώ από την επιθυμία μου*. Ιδού τι μεταδίδεται στο υποκείμενο προκειμένου αυτό να μπορέσει να ζήσει μέσα στον πολιτισμό. Αλλά ο Φρόιντ μας οδηγεί να ανακαλύψουμε πώς αυτή η θεραπευτική της δυσφορίας, του *υπαναχωρώ από την επιθυμία μου*, για παράδειγμα αυτή της συμμόρφωσης προς την ομάδα, είναι επίσης το ίδιο το ελατήριο της δυσφορίας. Αυτή είναι η φροϋδική ανακάλυψη. *Να υπαναχωρώ από την επιθυμία μου*, αυτή είναι η μετάφραση εκείνου που ο Φρόιντ ονομάζει *Triebverzicht*, παραίτηση από την ενόρμηση.

Εντούτοις, ο Φρόιντ δείχνει ότι η παραίτηση από την απόλαυση της ενόρμησης, μακράν του να γαληνεύει τις απαιτήσεις του υπερεγώ, δεν κάνει τίποτε άλλο από να τις ενισχύει. Ο Φρόιντ απομονώνει την περίπτωση του υπερεγώ που ασκείται πάνω στις ενορμήσεις, που τις κάνει να παραιτούνται από κάθε απαίτηση ικανοποίησης, να αποχωρίζονται από μία πλεονάζουσα απόλαυση που θα εμείς θα την γράψουμε ως *a*, μια συμπληρωματική απόλαυση που ο Λακάν αποκαλεί *υπερ-απολαμβάνειν*. Αλλά αυτή η συμπληρωματική απόλαυση το υπερεγώ το τρέφει επίσης, και το υπερεγώ την ιδιοποιείται. Λέγοντας ότι τρέφει το υπερεγώ εννοούμε ότι δεν υπάρχει εμπόδιο. Όμως, αυτή η αποκηρυγμένη απόλαυση δεν είναι χαμένη για τους πάντες. Την ιδιοποιείται το υπερεγώ προκειμένου να μεγαλώσει ακόμα περισσότερο. Γνωρίζουμε πώς θεμελιώνεται εκείνη η αναλογία που θέτει ο Λακάν ανάμεσα σε αυτή την πλεονάζουσα απόλαυση και αυτό που ο Μαρξ αποκαλεί υπεραξία. Μέσα στο κύκλωμα του υπερεγώ, δεν υπάρχει ένα εμπόδιο που να εμποδίσει αυτή την αποχωρισμένη απόλαυση να επιστρέφει στο υπερεγώ.

Πώς θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε κλινικά αυτό το κύκλωμα του υπερεγώ; Πώς να μεταφράσουμε αυτή την ιδιοποίηση εκ μέρους του υπερεγώ αυτής της πλεονάζουσας απόλαυσης;

Μπορούμε να μεταφράσουμε αυτό το κύκλωμα με βάση τον τύπο που ξεπατικώνει σχεδόν πλήρως τους τύπους του Φρόιντ στο *Αναστολή, Σύμπτωμα, Άγχος*, δηλαδή: απολαμβάνω την παραίτηση από την απόλαυση. Αυτός ο τύπος διατηρεί ακέραιη την αξία του στην ανάλυση του συμπτώματος. Κατά πρώτον, το σύμπτωμα μπορεί να θεωρηθεί ότι ενσαρκώνει μια παραίτηση από την απόλαυση. Αρκεί να πάρετε ένα σύμπτωμα αναστολής για να σχηματίσετε μια ιδέα – εξάλλου, ο Φρόιντ αρχίζει από εκεί το βιβλίο του. Αλλά, σε μία δεύτερη προσέγγιση, το σύμπτωμα, το οποίο μοιάζει να ενσαρκώνει την παραίτηση από την απόλαυση, αποκαλύπτεται ως φορέας μιας απόλαυσης.

Ας προσέξουμε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της κίνησης που υπάρχει σε αυτό το σχήμα που μεταφράζει την ανακάλυψη του Φρόιντ. Έχουμε εκεί μια αέναη κίνηση, καθώς αυτό που παράγεται είναι συγχρόνως και εκείνο που τροφοδοτεί τον κύκλο. Υπάρχει μια ανακύκλωση. Σε αυτό το σχήμα, η ανακύκλωση του απορρίμματος παράγει ως αποτέλεσμα μια αέναη κίνηση, την οποία δεν σταματάει κανένα εμπόδιο, και αυτό μας επιτρέπει να την ονομάσουμε *κύκλωμα του υπερεγώ*. Κατά τον Φρόιντ, αυτή η κίνηση απαντάται στο επίκεντρο της οδού του πολιτισμού, αυτού δηλαδή που εκείνος αποκαλεί *πολιτισμό*. Σε σχέση λοιπόν με αυτή τη διάγνωση, με αυτή την κλινική του πολιτισμού, ο Φρόιντ σχεδιάζει την οδό της ψυχανάλυσης, η οποία είναι η οδός του ελεύθερου συνειρμού, και από την οποία προσδοκά ότι αυτή θα χαλαρώσει τη λαβή του υπερεγώ. Η οδός της ψυχανάλυσης έχει φτιαχτεί για να διαλύσει αυτό τον διαστροφικό μηχανισμό. Ας παρατηρήσουμε ότι, αυτό, η αγγλική Σχολή, οι κλαϊνικοί, το ερμήνευσαν αμέσως ως μία οδό επιτρεπτικότητας [permissivité], ενώ ο Φρόιντ τονίζει ότι και αυτή επίσης η οδός της ψυχανάλυσης περιλαμβάνει μια παραίτηση. Στην πραγματικότητα, πάντοτε τονίζει ότι η οδός της ψυχανάλυσης περιλάμβανε μια παραίτηση – παραίτηση από τις ταυτίσεις, παραίτηση από το *εν-ελλείπει-είναι* που δικαιολογεί και επικαλείται αυτές τις ταυτίσεις.

Διαστροφή

Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι το σχήμα που περιγράψαμε υπονοεί ότι μπορούμε να θεωρήσουμε ως ισοδύναμα την ηθική βούληση, την βούληση της ηθικής συνείδησης, την οποία ο Φρόιντ ονομάζει υπερεγώ, και την βούληση απόλαυσης. Όταν ο Λακάν γράφει το κείμενό του «ο Καντ με τον Σαντ», όταν φέρνει κοντά μεταξύ τους τον φιλόσοφο της κατηγορικής προσταγής και τον συγγραφέα που δάνεισε το όνομά του σε μία διαστροφή που είναι το υπόδειγμά του, το κάνει ακριβώς για να δείξει την ι-

σοδυναμία της ηθικής βούλησης και της βούλησης απόλαυσης. Ακολουθώντας τον Φρόνιτ, μπορούμε να πούμε ότι αυτή η βούληση βρίσκεται στο επίκεντρο της οδού του πολιτισμού, αλλά εντούτοις ότι το να σχεδιάσουμε την οδό της ψυχανάλυσης θα ήταν το να βάλουμε το “d” της επιθυμίας [désir] του αναλυτή στη θέση του “V” της βούλησης [volonté] απόλαυσης και της ηθικής βούλησης. Ο Λακάν κατέληξε στο να γράψει τον τύπο της διαστροφικής επιθυμίας, της βούλησης απόλαυσης, τοποθετώντας τον διαστροφικό στη θέση του αντικειμένου *a* και διαιρώντας τον Άλλο ως υποκείμενο· κατέληξε επίσης να γράψει τη θέση του αναλυτή με τον ίδιο τρόπο, ιδιαίτερα στο σχήμα του για τον αναλυτικό λόγο.

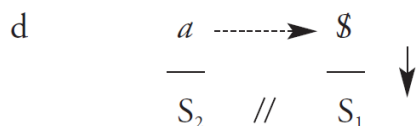
$$a \text{ -----} \rightarrow \mathcal{S}$$

Αυτό που θα συμπλησίαζε τον διαστροφικό και τον αναλυτή είναι το ότι, κατά μία έννοια, και οι δύο γίνονται όργανα του Άλλου. Ωστόσο, υπάρχει μία σύγχυση που πρέπει να αποφευχθεί. Και τούτο, για έναν απλό λόγο: ο διαστροφικός χειρισμός κυριαρχείται από το V της βούλησης απόλαυσης ή της ηθικής βούλησης, από την καθαρή βούληση που για τον Καντ είναι ο πρακτικός λόγος. Αλλά ίδιον αυτού του χειρισμού, εκείνο που τον καθιστά κυριολεκτικά διαστροφικό τοποθετώντας τον στο επίκεντρο του πολιτισμού, είναι η αέναη κίνηση που τον εμπυχώνει.

Μπορούμε να ταυτίσουμε διαστροφή και πολιτισμό υπό την αιγίδα ενός υπερεγώ, του οποίου ο πιο θεμελιώδης τύπος είναι: *Απόλαυσε!* Πρόκειται για αυτό που δείχνει ο Φρόνιτ. Η λειτουργία του πολιτισμού είναι ενδογενώς διαστροφική· η παραίτηση από την απόλαυση την οποία μοιάζει να υπερασπίζεται είναι στην πραγματικότητα μια προστακτική, που η ίδια τρέφεται από την απόλαυση της παραίτησης. Θέλω να αναδείξω εδώ αυτό τον χαρακτήρα της αέναης κίνησης που μοιάζει να βρίσκεται στο επίκεντρο του πολιτισμού.

Αντιθέτως, αν και ο λόγος το αναλυτή εκκινεί από έναν παρόμοιο τύπο, η διαφορά είναι ακριβώς ότι αρθρώνεται, όχι ως αέναη κίνηση, αλλά ως ένας λόγος. Η έννοια του λόγου, σφυρηλατημένη από τον Λακάν, βρίσκεται στον αντίποδα της αέναης κίνησης. Αυτό που ο Λακάν ονομάζει λόγο, περιλαμβάνει στο κύκλωμά του ένα εμπόδιο. Αυτό μας υποχρεώνει να διακρίνουμε την επιθυμία του αναλυτή από την βούληση απόλαυσης. Η επιθυμία του αναλυτή προβάλλει εμπόδιο σε αυτό το κύκλωμα, υποτίθεται πως προβάλλει εμπόδιο στην εγκαθίδρυση αυτού του κυκλώματος. Αποτελείται από δύο στοιχεία της σημαίνουσας αλυσίδας που χωρίζονται από ένα εμπόδιο,

κατά τρόπο ώστε να έχουμε ως παραγωγή τα σημαίνοντα της ταύτισης, και όχι μια επιστροφή στο σημείο εκκίνησης.

Αυτός ο τύπος συνεπάγεται την περατότητα της αναλυτικής διαδικασίας. Η αέναη κίνηση είναι άπειρη, αλλά η επιθυμία του αναλυτή μπορεί να τοποθετηθεί μόνο σε ένα σχήμα που περιλαμβάνει μια περατότητα. Η επιθυμία του αναλυτή ως αποφασισμένη επιθυμία, δεν είναι ανάξια του να συγκριθεί με την διαστροφική βούληση απόλαυσης, υπό τον όρο ότι θα αρθρωθεί σε έναν λόγο, δηλαδή ότι σε αυτό το σχήμα θα τεθεί όπως αρμόζει το εμπόδιο.

Εδώ, εισάγεται για την ψυχανάλυση ένα πρόβλημα, το οποίο ο Φρόιντ, συγγραφέας της *Δυσφορίας στον πολιτισμό*, δεν παραγνώρισε, αλλά έγραψε το «Περατή και μη περατή ανάλυση». Επισημαίνει λοιπόν μια εντύπωση μη περατότητας στην ψυχανάλυση. Το σχήμα της βούλησης απόλαυσης, ευρισκόμενο επί το έργον στο επίκεντρο του πολιτισμού, μολύνει την αναλυτική εμπειρία, η οποία τίθεται σε κίνδυνο από μια αέναη κίνηση. Πρόκειται για την απώτατη δυσκολία επί της οποίας ο Φρόιντ θέτει το δάχτυλο μέσα στο έργο του. Η επιθυμία του αναλυτή, η οποία υποτίθεται ότι εισάγει σε έναν λόγο που περιλαμβάνει ένα εμπόδιο, είναι ανίσχυρη να εμποδίσει την μεταμόρφωση αυτού του κυκλώματος που είναι η ίδια η αρχή του ατελείωτου, και αυτό στο βαθμό που η επιθυμία του αναλυτή υποκύπτει στην απόλαυση της ανάλυσης, στην απόλαυση της ανάλυσης για το υποκείμενο. Εδώ δικαιολογείται ο όρος αδιέξοδο, με τον οποίο ο Λακάν μετέφρασε τη φροϋδική δυσφορία.

Ποιο είναι το αδιέξοδο του πολιτισμού; Το αυξανόμενο αδιέξοδο του πολιτισμού έχει να κάνει με την αέναη κίνηση του υπερεγώ. Καταλαβαίνουμε καλά τι επιτρέπει να την θεωρήσουμε ως αδιέξοδο σε σχέση με ό,τι μπορεί κανείς να ελπίζει από την αναλυτική εμπειρία, δηλαδή ένα πέρασμα [passe], το οποίο δεν είναι ούτε αυξανόμενο ούτε μειούμενο, αλλά περατώνει μια διαδικασία. Στο επίκεντρο της φροϋδικής διάγνωσης για τον πολιτισμό βρίσκεται αυτή η κίνηση του κυκλώματος, η οποία, αντί για ένα πέρασμα, επιδέχεται μόνο το να μην σβήνει ποτέ. Η έκφραση απόλαυση της ανάλυσης, που έχω προτείνει, το μεταφράζει αυτό στην απλούστερη μορφή του: εδώ, η ανάλυση θέτει σε κίνδυνο την ίδια την αποστολή της ψυχανάλυσης.

Αδιέξοδα του καπιταλιστικού βραχυκυκλώματος

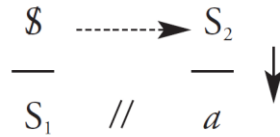
Ο πολιτισμός για τον οποίο μιλάει ο Φρόιντ είναι εκείνος που αρχίζει να καταστρέφει την απεικόνιση του παραδείσου του ευγενούς άγριου. Η φροϋδική παρατήρηση είναι ότι ο ευγενής άγριος δεν ήταν στον παράδεισο, ότι το πράγμα άρχισε ευθύς αμέσως. Αυτό που ο Φρόιντ αποκαλεί *πολιτισμό* είναι μια κατηγορία που αρχίζει με το ξεκίνημα της ανθρώπινης ιστορίας. Ας αναρωτηθούμε όμως τι είδους πολιτισμό έχουμε στον καπιταλισμό, την καινούρια τροπή που έχει πάρει ο πολιτισμός και η οποία, κατά κάποιον τρόπο, έχει κάνει τη *Δυσφορία στον πολιτισμό* να μοιάζει γερασμένη. Έχουμε πλέον την εντύπωση ότι ο σημερινός πολιτισμός δεν είναι ο ίδιος με εκείνον στην εποχή του Φρόιντ. Όταν ο Φρόιντ μιλάει για πολιτισμό, έχει ακόμα την ανάμνηση της βασίλισσας Βικτωρίας, ζει σε μια καταπιεστική κοινωνία, όπου εμείς δεν αναγνωρίζουμε πλέον καθόλου τον εαυτό μας.

Ας αντιληφθούμε αυτό που, μέσα στην ανθρώπινη ιστορία, περιόρισε και πλαισίωσε μέχρι σήμερα το κύκλωμα του υπερεγώ, δηλαδή αυτό που ο Λακάν αποκάλεσε ο λόγος του κυρίου. Αυτός ο λόγος, ο οποίος δεν είναι μια αέναη κίνηση, επιτρέπει μια παραγωγή και έναν αποχωρισμό του υπερ-απολαμβάνειν, αυτής της πλεονάζουσας απόλαυσης που την αποκαλούμε *a*, και αυτό κατά τρόπο που περιορίζει αυστηρά, θα μπορούσαμε να πούμε, τη συνουσία τους.

$$\begin{array}{ccc} S_1 & \text{-----} \rightarrow & S_2 \\ \hline \mathcal{S} & // & a \end{array} \quad \downarrow$$

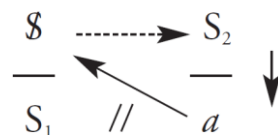
Ο λόγος του κυρίου, που έτσι καθίσταται εξόχως εκπολιτιστικός, δρα διαρρηγνύοντας το κύκλωμα. Εγκαθιστάμενος σε μία ρήξη, σε ένα φράγμα που ορθώνεται ανάμεσα στο υποκείμενο και την πλεονάζουσα απόλαυση, διορθώνει το αυξανόμενο αδιέξοδο του πολιτισμού. Όσο κρατούσε, διόρθωνε και περιόριζε την διόγκωση του αδιεξόδου στο επίκεντρο του πολιτισμού. Το περιόριζε στερώντας από τον δούλο τον καρπό της εργασίας του. Ούτως, ώστε ο Λακάν έλεγε σχετικά με τον λόγο του κυρίου ότι το αντικείμενο *a* δεν ικανοποιεί το υποκείμενο παρά μονάχα στηρίζοντας την πραγματικότητα της φαντασίωσης. Η ικανοποίηση, η απόλαυση του υποκειμένου βρίσκεται μονάχα στο επίπεδο της φαντασίωσης, στο επίπεδο της πραγματικότητας της φαντασίωσης. Αυτό σημαίνει ότι διατηρείται ένα άλλο μέρος. Εκείνο που λειτουργεί στο επίκεντρο του πολιτισμού, στο επίκεντρο του κυκλώματος της αέναης κίνησης, διανέμεται και πλαισιώνεται από τον λόγο του κυρίου.

Ωστόσο, η ανάδυση του καπιταλισμού έχει άρει ακριβώς αυτή τη διασφάλιση, αυτό το όριο. Ο Λακάν το παρουσιάζει με πολύ απλό τρόπο, αντιστρέφοντας μόνο τα δύο πρώτα γράμματα.

Δεν θα σχολιάσω αυτή την αντιστροφή λεπτομερώς, παρά μόνο για να πω ότι θυμίζει τη μεταφορά του αόρατου χεριού του Άνταμ Σμιθ. Πρώτος εισηγητής του δόγματος του καπιταλισμού με τον *Πλούτο των Εθνών* του, ο Σμιθ αρεσκόταν να αποδεικνύει ότι, αν αφήσουμε τον καθένα να κάνει ό,τι θέλει, να παράγει ό,τι θέλει, να κατευθύνει ό,τι θέλει, δηλαδή, όπως το λέει, *laisser faire et laisser passer* – πράγμα που χαρακτηρίζει το φιλελεύθερο σύστημα και που μεταφράζεται αρκετά καλά από τη λειτουργία του διαγραμμένου υποκειμένου (\mathcal{S}) σε θέση κυρίου – τότε το αόρατο χέρι του καπιταλισμού θα εξασφάλιζε ότι όλα θα ρυθμιζόνταν όπως πρέπει. Αυτό το αόρατο χέρι θα εγκαθιστούσε, στο εσωτερικό του καπιταλισμού, τις ισορροπίες όπου χρειάζεται, πολύ καλύτερα από οποιονδήποτε οργανισμό που έχει συνείδηση του εαυτού του. Μέσα στη δράση του υποκειμένου που θα ήταν αφημένη στον εαυτό της, αυτού του είδους η εσωτερική πρόνοια επιτέλους θα εξασφάλιζε, θα μπορούσαμε να πούμε, ένα φαινόμενο Άγιου Βασιλή.

Η ανάδυση του καπιταλισμού θέτει το ερώτημα κατά πόσο πρόκειται για άλλον ένα λόγο, καθώς η άδεια τοποθετείται ακριβώς στη θέση της εντολής. Αν υπεισέλθουμε στην εκλέπτυνση των βελών στα σχήματα του Λακάν, θα διαπιστώσουμε ότι παραμένει το βέλος που πηγαίνει από την θέση κάτω δεξιά στη θέση πάνω αριστερά. Χωρίς να μπω σε λεπτομέρειες, θα έλεγα ότι, στον καπιταλισμό, εγκαθίσταται κύκλωμα ανάμεσα στο a και το \mathcal{S} , αντίθετα από τον λόγο του κυρίου, ο οποίος θέτει σε λειτουργία μία ρήξη ανάμεσα σ' αυτά τα δύο.

Ο λόγος του καπιταλισμού περιλαμβάνει ένα είδος βραχυκυκλώματος, μία σύνδεση μεταξύ a και \mathcal{S} , που σημαίνει ότι, ο μηχανισμός αδιεξόδου που χαρακτηρίζει τον πο-

λιτισμό, εδώ θριαμβεύει. Το μονοπάτι που ακολουθεί ο πολιτισμός σήμερα δείχνει ότι το υπερ-απολαμβάνει όχι μόνο στηρίζει την πραγματικότητα της φαντασίωσης, αλλά τείνει να καταστεί αυτό που στηρίζει την πραγματικότητα ως τέτοια. Αυτό μπορεί να μεταφραστεί, αν θέλετε, σε όρους μιας πραγματικότητας που έχει γίνει φαντασίωση. Η κυριαρχία της εικόνας ή η συνοχή της γνώμης, στα οποία αναφέρθηκα με τόνο κάπως απογοητευμένο, φανερώνουν σε ποιο βαθμό και μέχρι πού έχει προχωρήσει η χειραγώγηση της πραγματικότητας.

Στις μέρες μας, είναι αυτονόητο ότι κολλάμε ένα ερωτηματικό στη λέξη *αλήθεια*. Η ιδέα μιας αλήθειας προς υπεράσπιση θα ήταν απολύτως παρωχημένη. Η επιστήμη, η επιστημονική γνώση που τίθεται επί τω έργω από το φιλελεύθερο υποκείμενο, έχει αναλάβει να αναδιαμορφώσει την πραγματικότητα του κόσμου μέχρι τα τριςβαθιά του. Βρισκόμαστε στα πρόθυρα – και αν δεν έχουμε φτάσει ακόμα εντελώς, είναι μονάχα επειδή ακόμα δεν τολμάμε να προχωρήσουμε – της κυριαρχίας, της μεταμόρφωσης, της διατάραξης της αναπαραγωγής του είδους. Βρισκόμαστε πραγματικά στα πρόθυρα της καταστροφής. Το μόνο που αγνοούμε είναι αν αυτό θα συμβεί σε αυτή τη γενιά ή στην επόμενη. Και αν αυτό συμβεί, θα μου πείτε, λίγη σημασία έχει το να μεταδώσουμε την ψυχανάλυση στις επόμενες γενιές!

Αρματωμένοι ψυχαναλυτές

Ο Λακάν λέει ακριβώς το εξής (χωρίς να τον παίρνουν στα σοβαρά ως προς αυτό): ο ψυχαναλυτής θα έπρεπε να είναι σε θέση να αντισταθεί στην επιστήμη, σε αυτό που παρουσιάζεται ως μια εξάτμιση του πραγματικού με βάση την επιστημονική γνώση. Η ιδέα της γνώσης που εγγράφεται στο πραγματικό άρχισε με τον Γαλιλαίο – όταν πέφτει ένα σώμα, μπορούμε να κάνουμε ένα σωρό υπολογισμούς οδηγώντας σε μία μαθηματική φυσική. Εντούτοις, από τη στιγμή που θα παραδοθεί στο φιλελεύθερο υποκείμενο, αυτή η ιδέα δεν αφήνει το πραγματικό αναλλοίωτο. Από κει και πέρα, το φιλελεύθερο υποκείμενο, αυτό το υποκείμενο που συνδυάζεται με το αντικείμενο *a*, τείνει να αλλάξει το ίδιο το πραγματικό με βάση τις ιδέες που του έρχονται στο μυαλό, με άλλα λόγια με βάση την φαντασίωσή του. Αυτό δεν είχε συμβεί ποτέ στην επικράτεια του λόγου του κυρίου, τότε που υπήρχαν κύριοι και δούλοι, καθώς ακριβώς ο κύριος ήταν ο ίδιος ένα εμπόδιο. Πάνω απ' όλα τον απασχολούσε το τι ήταν πιθανό να δικαιούται. Τα αυξανόμενα αδιέξοδα του πολιτισμού απορρέουν από το γεγονός ότι ο λόγος του κυρίου θίγεται, από το γεγονός ότι το υπερ-απολαμβάνει δεν στηρίζει απλώς την πραγματικότητα της φαντασίωσης, αλλά αυτή η τελευταία βρίσκεται παντού, εισβάλλει μέσα στο πραγματικό. Αντίθετα προς μία διάσχιση της φαντασίωσης, έχουμε την φαντασίωση παντού. Η επιστήμη ενσωματωμένη στον καπιταλιστικό λόγο μάς δίνει ένα απορρυθμισμένο υπερ-απολαμβάνειν. Υπάρχουν ωστόσο σημάδια

που δείχνουν ότι αυτό γίνεται αντιληπτό (περισσότερο στην οικολογία παρά στην ψυχανάλυση – οι οικολόγοι τα πάνε καλύτερα μπροστά στο κοινό από ό,τι οι ψυχαναλυτές).

Το ζήτημα το οποίο θέτω είναι να μάθουμε κατά πόσον οι δυσκολίες του τέλους της ανάλυσης αντικατοπτρίζουν τα αυξανόμενα αδιέξοδα του πολιτισμού. Σε σχέση με αυτό, χρειαζόμαστε ψυχαναλυτές αρματωμένους, που να διαδραματίσουν τον ρόλο τους ενώπιον της επιστήμης και του καπιταλισμού.

Σε τι βασιζόμαστε εδώ και καιρό; Στο γεγονός ότι η κοινωνία είχε γίνει χρησιμοθηρική. Η κύρια λέξη του σύγχρονου κοινωνικού ήταν το χρήσιμο, το οποίο σηματοδοτούσε τον θάνατο της επιθυμίας και της απόλαυσης. Σε σχέση με αυτό, η ψυχανάλυση διατηρούσε το χώρο της επιθυμίας και καθιστούσε τα δικαιώματα της τελευταίας στην απόλαυση ως αυτό που δεν μπορούμε να ορίσουμε βάσει της χρησιμότητας. Πρέπει να πούμε ότι βλέπουμε το χρήσιμο να κερδίζει: η βούληση που εγγράφεται στο επίκεντρο του σύγχρονου πολιτισμού μεταφράζεται πλέον σε όρους αποδοτικότητας, κάτι από το οποίο η ψυχανάλυση γλυτώνει και πρόκειται να γλυτώσει όλο και λιγότερο. Πρέπει να παραιτηθούμε – θα κάνουμε υπολογισμούς και στατιστικές πάνω στην ψυχανάλυση. Μπορεί να μην έχουν ούτε ουρά ούτε κεφάλι, αλλά εμείς θα τα κάνουμε. Θα κάνουμε την στατιστική του αντίστοιχου αριθμού αναγκαίων ψυχαναλυτών προς άχρηστους ψυχαναλυτές. Θα κάνουμε υπολογισμούς προσφοράς και ζήτησης. Το πράγμα έχει ήδη αρχίσει. Σε αυτό το πλαίσιο, θα εγγράψουμε την ψυχανάλυση στις τάξεις των ψυχοθεραπειών. Και αυτό επίσης έχει ήδη αρχίσει.

Απέναντι στην αποδοτικότητα τίθεται στην πραγματικότητα η προστακτική της κοινωνικής εγγύησης. Η προστακτική πάει χέρι χέρι με την ανάδυση του φιλελεύθερου υποκειμένου. Την προηγούμενη εβδομάδα, έλαβα ένα σημείωμα από έναν από τους Αμερικανούς φίλους μας, που εκπαιδεύτηκε στο Παρίσι πριν επιστρέψει σπίτι του στην Καλιφόρνια, υποτιθέμενο βασιλείο του *κάνε ό,τι θέλεις* και του *laisser-faire* σε πάρα πολλούς τομείς. Ε λοιπόν, αν δεν του δώσουμε πιστοποιητικό ψυχανάλυσης από το Παρίσι, ο φίλος μας δεν μπορεί να ασκήσει το επάγγελμα στην Καλιφόρνια. Είναι τόσο απλό. Εκεί, τα πράγματα είναι άρπα κόλλα, χρειάζεται ένα δίπλωμα. Το λέω για εκείνους που ονειρεύονταν ότι θα ξεφύγουν από τα αυξανόμενα αδιέξοδα του πολιτισμού μας καταφεύγοντας στην ακτή του Ειρηνικού. Δεν βρισκόμαστε παρά στην αρχή, και θα έχουμε την ευχαρίστηση να παρακολουθήσουμε τούτη την απαίτηση εγγύησης. Αυτό που προελαύνει γελοιαδώς υπό τη μορφή του Τάγματος ψυχαναλυτών – μια διαταραχή ψυχαναλυτών, ασφαλώς – είναι στην πραγματικότητα η καθιέρωση ενός ευρωπαϊκού προτύπου στον τομέα της ψυχοθεραπείας, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη θα απαιτούν και θα ορίζουν τις απαιτούμενες εγγυήσεις που αφο-

ρούν την άσκηση όλων των ψυχοθεραπειών – τόσο της ψυχανάλυσης όσο και των άλλων.

Από αυτή την άποψη, πρέπει να ξέρουμε αν θέλουμε ψυχαναλυτές ικανούς να μην παραδίδουν τα όπλα. Όχι επειδή έτσι το χρήσιμο θα ήταν η τελευταία λέξη του σύγχρονου πολιτισμού, με τις απαιτήσεις του για αποδοτικότητα και εγγυήσεις βάσει υπολογισμών. Αυτό θα παραήταν καλό, θα άφηνε μάλιστα χώρο προορισμένο για την ψυχανάλυση. Αντιθέτως, εκείνο που αναγνωρίζεται πλέον ως χρήσιμο είναι η απόλαυση. Ας το γνωρίζουμε αυτό. Ανάμεσα στο 1972 και στο σήμερα, η επιθυμία αναγνωριζόταν όχι μόνο ως χρήσιμη, αλλά και πρόσφορη σε κάθε είδους χειραγώγηση. Το γνωρίζαμε αυτό, έτσι δεν είναι; Γνωρίζαμε ότι η επιθυμία είναι ένα αποτέλεσμα που εξαρτάται από μία άρθρωση ανάμεσα στο S_1 και στο S_2 . Όμως πλέον, αυτό το γνωρίζουν και πολλοί άλλοι και το χρησιμοποιούν προκειμένου να χειραγωγούν την επιθυμία. Να γιατί η ψυχανάλυση χρειάζεται ψυχαναλυτές ικανούς να διαδραματίσουν τον ρόλο τους σε σχέση με την επιστήμη και τον καπιταλιστικό πολιτισμό.

Μετάφραση από τα Γαλλικά: Γεώργιος Β. Μητρόπουλος

(Ευχαριστίες στην Δέσποινα Ανδροπούλου και στην Άννα Αλεξοπούλου)